НИКОЛА КОЛАРОВЪ

ОТЪ НЬОЙИ ДО СВОБОДАТА НА МАКЕДОНИЯ

СОФИЯ
1933

НИКОЛА КОЛАРОВЪ

НАР. БИБЛИОТЕКА – СОФИЯ
1933 г. № 124
XXXV Д. 867

ОТЪ НЬОЙИ ДО СВОБОДАТА НА МАКЕДОНИЯ

СОФИЯ
1933

8920

ИЗДАНИЕ НА МАКЕДОНСКОТО СТУ-
ДЕНТСКО ДРУЖЕСТВО „ВАРДАРЪ“

Ньойискиятъ договоръ, последствията отъ него, както и всичко, което е било извършено, или е било пропуснато да се извърши, въ борба срещу явно несправедливитѣ му клаузи, или въ добиване онѣзи права, които той така скѫпернически признава на България, а досега не добити нито въ една буква, трѣбва да се познаватъ и знаятъ отъ всички българи, независимо отъ положение, територия и пространство, защото засѣгатъ сѫдбата на цѣлокупния български народъ и българската държава.

Така ще се възпитатъ българитѣ да водятъ борба за държава и националность, за сѫществуване, самосъхранение и напредъкъ. Единъ народъ, който не се бори съ злото насочено срещу него, е осѫденъ па потисничество. — А най-голѣмото зло за българитѣ е Ньойискиятъ договоръ.

Въ борбата противъ Ньойискиятъ договоръ, македонската академическа младежь заема едно почетно мѣсто. Поднасяйки отличния трудъ на **г. Никола Коларовъ,** *„Вардаръ“ изпълнява едно малко свое задължение предъ общата национална кауза и предъ българската общественость, която отъ своя страна е длъжна да схване истинското значение на Ньойския договоръ и единодушно да се нареди въ борбата противъ него.*

Вардаръ
Нар. Библиотека, София.

Нар. Библиотека, София.

ПРЕДГОВОРЪ

Договорътъ за миръ, подписанъ въ парижкото предградие Ньойи, на 27 ноември 1919 год., между България и съюзенитѣ и сдружени сили, който разпокжса българския народъ и му отреди плачевно сжществуване, е почти непознатъ у насъ. До като Версайлскиятъ договоръ е въведенъ вече въ учебната програма на нѣмскитѣ училища, въ България, политически и партийни дейци, които кръстосватъ на длъжъ и ширъ страната, не намиратъ за нуждно даже да говорятъ за Ньойиския договоръ — сжщинскиятъ източникъ на тежкото и непоносимо положение, въ което е изпадналъ българскиятъ народъ. Впрочемъ, нѣма да сгрѣшимъ, ако кажемъ, че този договоръ е непознатъ и за повечето българи, които ржководятъ общественото мнение и политическата мисъль у насъ.

Въ това време на мораленъ упадъкъ, пораженщина и отстжпление отъ голѣмитѣ национални идеали, партийнитѣ деятели и онѣзи, въ чиито ржце е повѣрено кормилото на държавния корабъ, се плъзгатъ по една повръхность, която води българския народъ къмъ още по-страшни беди и нещастия, когато би трѣбвало, точно въ тѣзи критически

моменти за племето ни да се отдадатъ на една упорита и системна народополезна дейность.

За тѣхъ и дългътъ къмъ поробенитѣ българи почти не сжществува, нито пъкъ събитията, които свѣткавично се развиватъ около насъ, могатъ да ги отдръпнатъ отъ страстнитѣ партийни борби, въ които проявяватъ удивително постоянство и завидна енергия. Като че ли нѣма за тѣхъ поле, на което биха служили, както на свободната българска държава, така и на каузата на нашитѣ сънародници, които пъшкатъ подъ чуждо иго.

И ако въ душата на всѣки родолюбивъ и добросъвестенъ българинъ кипи справедливо възмущение къмъ онѣзи, които ни разпънаха въ Ньойи — не по-малко възмущение би трѣбвало да се отправи и къмъ своитѣ, които мълчатъ и бездействуватъ, до като и по-служба, и по дългъ трѣбваше да щадятъ и събиратъ народнитѣ сили, за да ги използуватъ само въ една открита и неспирна борба за избавлението на българския народъ.

Македонскиятъ въпросъ, който следъ Ньойийскиятъ договоръ навлѣзе въ една още по-остра фаза, споредъ нашето дълбоко убеждение не е въпросъ, засѣгащъ само македонскитѣ българи. Той все си остава жизненъ въпросъ за цѣлокупното българско племе. Отъ неговото правилно разрешение не биха спечелили само македонскитѣ, но и останалитѣ българи отъ свободната българска държава и отъ другитѣ поробени краища. Този въпросъ е билъ въ миналото, трѣбва, както сега.

тъй и въ бждеще, да остане дълбоко залегналъ въ сърдцето на всѣки българинъ, който желае една по-друга участь за своя народъ.

При това тжпо безразличие, което е свило гнѣздо дори и въ онѣзи, които би трѣбвало да бждатъ болезнено отзивчиви къмъ страданията на нашия онеправданъ и озлочестенъ народъ, при тази нагла пораженщина, която шествува изъ предѣлитѣ на свободното българско царство, при тая страшна опастность, която е надвиснала надъ цѣлото българско племе — крайна необходимость се явява поне здравитѣ, почтенитѣ и дейнитѣ българи да стегнатъ фронта на родолюбието и се противопоставятъ, съ цената на всички жертви, срещу гибелнитѣ домогвания отъ вънъ и вжтре.

Следващитѣ страници иматъ единствената задача — безъ да претендиратъ да направятъ една изчерпателна анализа на Ньойиския договоръ и да изложатъ по-обширно македонския въпросъ — да изтъкнатъ само нѣкои отъ по-сжществените постановления на този договоръ, да покажатъ последиците отъ него за България — и по-специално за Македония — и да хвърлятъ малко свѣтлина върху целитѣ на македонското освободително движение, защото и днесъ още сжществува недоразумение — впрочемъ, злоумишлено създавано и подържано отъ известни срѣди — що се касае до гигантската борба, която, съ толкова усилия и съ толкова жертви, водятъ поробенитѣ и прокудени македонски българи.

А тази борба, която въ сжщность е и първата и най-сериозна бариера срещу сръбския устремъ къмъ Искъръ, Янтра и Черно море, повелява съчувствието и съдействието на всѣки българинъ, за да не се отиде до нова Бѣласица, или до новъ Шишмановъ гробъ.

Н. Коларовъ

I.

Отъ Добро поле до Ньойи

Още на 1 мартъ 1918 г., въ единъ рапортъ до своето правителство, генералъ Гийома, главнокомандуващъ съглашенскитѣ сили на Източния фронтъ, излага възможноститѣ за една офанзива, която „не ще може да бѫде почната, освенъ наесень".

Резултати отъ една такава офанзива, започната западно отъ Битоля, не бива да се очакватъ —тази область е езерна и планинска и българитѣ въ такава область не може да бѫдатъ заплашени.

Оставатъ три възможни пункта за офанзива: областьта на Битоля и на Черна съ обектъ Прилепъ, долината на Вардаръ и Дойранското езеро съ обектъ Милетково — Реброво и долината на Струма съ обектъ Демиръ Хисаръ и Сересъ, или отворътъ, който води отъ Орфано къмъ Кавала.

„Азъ мисля да се спра на единъ проектъ за офанзива, целящъ една комбинирана операция по дължината на Вардаръ и Струма", пише генералъ Гийома въ сѫщия рапортъ.

На 23 юний с. г., въ инструкциитѣ си до генералъ Франше д'Епре, новиятъ главнокоманду-

Нар. Библиотека, София.

ващъ съглашенскитѣ сили на Ориента, френското правителство нарежда подготовката за офанзива.

Въ тѣзи инструкции, между другото, се казва и следното:

„Настоящето положение въ Македония е особено благоприятно за подготовка на офанзива.

Отъ една страна, материалното и морално положение на съюзнитѣ армии никога не е било по-добро; тѣхната духовна мощь е достигнала сега своя максимумъ.

Отъ друга страна, българската армия, изоставена сама на себе си, следствие изтегляне на нѣмски части, страда отъ една явна морална криза, която намалява нейната способность за съпротива. Вжтрешното положение на България е впрочемъ такова, че единъ военен успѣхъ на съюзницитѣ би предизвикалъ сериозни политически отражения".

Отъ всичко това се разбира достатъчно ясно, че съглашенското главнокомандуване на Ориента е имало действителна представа за състоянието на духа на българската армия и на населението въ вжтрешностьта. Грѣшкитѣ на ржководнитѣ фактори въ България, корупцията въ тила, подмолната и разрушителна дейность на пораженскитѣ и предателски елементи, както и продължителностьта на войната, се оказаха по-страшни неприятели за българската армия, отъ колкото 650-тѣ хиляди войници на съглашението, поставени срещу нея.

На 14 септемврий, с. г., 17 французки батареи, съ страшенъ и неспиренъ огънь въ сектора на Добро поле, възвестиха началото на съглашенската офанзива. Едно пълно денонощие артилерийска канонада подготви атаката на французкитѣ и сръбски военни части, които се намираха тамъ и на 15 септемврий сутриньта пробива на Добро поле бѣ направенъ.

Така трагично се затвориха на Добро поле героичнитѣ страници на българската военна история и предъ българския народъ се изпрѣчи едно бѫдеще, пълно съ изненади, страдания и нещастия...

На 26 септемврий, с. г., при Струма, единъ български офицеръ отъ генералния щабъ иска прекратяване на военнитѣ действия за 48 часа. Генералъ Франше д'Епре отказва. На 29 септемврий, обаче, българскитѣ парламентьори Андрея Ляпчевъ, министъръ на финансиитѣ, генералъ Луковъ, главнокомандуващъ II армия и Симеонъ Радевъ, пълномощенъ министъръ, сключватъ примирието въ Солунъ.

Споредъ това примирие, България се задължава да евакуира неотложно сръбската и гръцка територии, да демобилизира армията си, а войскитѣ, намиращи се на западъ отъ Скопие, да остави като заложнически. Въ тайнитѣ пъкъ членове на примирието се предвижда свободенъ преходъ на съглашенскитѣ сили въ България, контрола надъ телефонитѣ, телеграфитѣ и безжичния

телеграфъ, както и окупация на стратегическитѣ пунктове въ вѫтрешностьта на България.

Така, на тази дата, на 10 ч. и 50 м., въ Солунъ завърши печално тригодишния свърхочовѣшки напънъ на България да извоюва свобода на всички поробени българи. . .

На 11 ноември 1918 г., 11 ч. пр. обѣдъ, на западния фронтъ единъ французки поручикъ протрѫбѣ: Cessez le feu! (спрете огъня!). Краятъ бѣ туренъ на една невиждана човѣшка касапница, която трая 52 месеци и която отне 10 милиона човѣшки сѫщества и още два пѫти толкова направи негодни за животъ.

Сѫщия день опиянени тълпи пълнѣха улицитѣ и булевардитѣ на Парижъ. Марсилезата победно се носѣше надъ този градъ следъ четиригодишната угроза на едно нѣмско нашествие. Сѫщата радость и възторгъ заливаха улицитѣ въ Лондонъ, Вашингтонъ и Римъ. А униние и скръбь царѣха въ Берлинъ, Виена, Буда-Пеща, София и Цариградъ. Тамъ бунтуващи тълпи тронове събаряха и страхъ сковаваше душитѣ на всички предъ неизвестното бѫдеще, което имъ завеща несполуката на бойното поле. Все пакъ, единъ слабъ лѫчъ подхранваше известни надежди. Изявленията на Уйлсонъ, председательтъ на най-голѣмата съглашенска сила, която най-много допринесе за този изходъ на войната, бѣха считани за известни гаранции на единъ по-справедливъ миръ. Уви, въ Ньойи,

Версайлъ, Трианонъ и Сенъ Жерменъ и тази последна надежда бѣ окончателно разбита! . .

На 19 септември 1919 г., Тодоръ Тодоровъ, министъръ на външнитѣ работи, бѣ въведенъ при Клемансо да получи условията на Ньойиския договоръ.

Подобно на истински тигъръ, който си играе съ своята жертва, Клемансо го запитва съ сарказъмъ: „Но какво е това България? — Царство, империя, или република?“ Това вече не е, разбира се, онзи Клемансо, който нѣколко години по-рано, съ статии и по събрания, тъй както Жанъ Жоресъ, Франси дье Пресансе, Д. Естурнелъ дье Констанъ и други благородни синове на Франция, се борѣше срещу „кървавия султанъ“ за свободата на българското население въ Тракия и Македония. Сега това е истинскиятъ тигъръ „бащата на победата“, въ който кипи безпредѣлно желание да унищожи онѣзи, които бѣха съ оржжие въ ржка срещу Франция, макаръ и въ името на сжщитѣ аспирации, каквито Франция хранѣше по отношение на Елзасъ и Лотарингия. И той се показа въ външната политика точно такъвъ, какъвто бѣ въ разстояние на десетки години въ вжтрешния политически животъ на Франция—жестокъ и непримиримъ къмъ своитѣ противници.

Въ сжщото време почти цѣлата французка преса, изопачавайки крайно примирителната и унизителна за насъ речь на Тодорова, сѣеше лжжи и клевети по адресъ на българското племе. Сър-

бить и гърцитѣ имаха тѣхнитѣ приятели готови, каситѣ имъ бѣха широко отворени, кампанията срещу България бѣ добре организирана.

Българската делегация, не само зорко следена, но и затворена за всѣкакъвъ досѣгъ съ външния свѣтъ, бѣ въ невъзможность да изнесе истината предъ чуждото обществено мнение.

Тодоръ Тодоровъ прие условията и се върна въ България безъ да подпише договора.

Той и не можеше да го подпише. Неговата избирателна околия—царибродската — по този договоръ се даваше на Сърбия. Той не можеше да подпише смъртната присѫда на този край, който го бѣ изпратилъ въ българския парламентъ.

Нему не оставаше друго, освенъ да подаде оставката си — това, което той и направи.

На 2 октомврий Александъръ Стамболийски състави новия кабинетъ и нему се падна печалната честь да подпише Ньойиския договоръ. . .

Недалечъ на западъ отъ Триумфалната арка, между Булионския лесъ, Сена и Левалое Пере, се намира известното парижко предградие Ньойи. Тамъ, въ общинския домъ, на 27 ноември 1919 г., бѣ подписанъ между България и съглашенскитѣ съюзени и сдружени сили договора, който отреждаше една тежка, непоносима участь за българския народъ.

Съглашенскитѣ държави, на брой 16, които подписаха Ньойския договоръ, сѫ следнитѣ: Съединенитѣ Щати, Англия, Франция, Италия, Япония,

Белгия, Китай, Куба, Гърция, Хеджасъ, Полша, Португалия, Ромъния, С. Х. С, Сиамъ и Чехославия.

Както се вижда, подъ този несправедливъ, жестокъ, тиранически договоръ, стоятъ подписитѣ на представители на Франция, сѫщата Франция, която даде на свѣта спасителнитѣ лозунги за свобода, равенство, братство и чрезъ великата революция залѣ цѣла Европа съ свободолюбиви идеи, събуди много заспали народи, ободри малодушнитѣ, възкреси онѣзи, които бѣха почти предъ прага на гроба. 130 години следъ тази революция край Парижъ, въ Ньойи, Версайлъ, Трианонъ и Сенъ Жерменъ, съ едни насилнически договори, се нанесе страшенъ ударъ на хубавото име на този хубавъ градъ — столица на една отъ най-хубавитѣ европейски страни. И ако въ 1789 г. Парижъ разруши Бастилията, за да даде на чрвѣчеството ново евангелие и имената на Дантонъ, Демуленъ, Лафайетъ, мадамъ Роланъ прескочиха границитѣ на Франция, за да станатъ бойни знамена на онеправданитѣ и потиснати народи, — въ 1919 г., край този градъ се изковаха тежки вериги за повече отъ 47 милиона европейци.

Подъ Ньойиския договоръ стоятъ имената на представители на Англия и то на лица делегирани отъ едно правителство, произхождащо отъ либералната партия, шефъ на която нѣкога е билъ знаменитиятъ Вилямъ Гладстонъ, сѫщиятъ който бѣше най-голѣмия покровитель на българския народъ въ края на неговото робство подъ турцитѣ; сѫщи-

ятъ, който, възмутенъ отъ поведението на английската делегация въ Берлинския конгресъ, бѣ рекълъ: „ще се каже сега за пръвъ пѫть съ право, въ момента на тази голѣма криза въ историята на човѣшкитѣ сѫдбини, че би било за предпочитане, за каузата на справедливостьта и на свободата, английскиятъ народъ да не сѫществуваше“; сѫщиятъ, който впоследствие издигна лозунга: „Македония на македонцитѣ“, който лозунгъ и днесъ още е знаме на македонцитѣ въ тѣхната освободителна борба.

Подъ този договоръ стоятъ сѫщо имената и на потомци на Вашингтонъ и Линколнъ, на Гарибалди и Мацини — легендарни борци за свобода и човѣшки правдини.

Но въ 1919 г. духътъ на тѣзи свещени сѣнки не витаеше надъ Парижъ. Чувства на мъсть, злоба и несправедливость ржководѣха авторитѣ на договоритѣ за миръ и за това се създадоха договори, които не начертаха справедливи граници и не гарантираха на Европа единъ истински, дълготраенъ миръ, който да създаде необходимитѣ възможности за напредъкъ и благоденствие на европейскитѣ народи. За това, вмѣсто да се угаси окончателно четиригодишния пожаръ, въ който изгорѣха толкова духовни и материални човѣшки ценности — въ този договоръ, както и въ другитѣ договори отъ Парижкитѣ предградия, се вградиха запалителни елементи, които, при пръвъ благоприятенъ

моментъ, ще се разискрятъ, за да пламне новъ, още по-страшенъ пожаръ надъ нашия континентъ.

II.

Неизпълнени обещания.

Презъ време на войната отговорни държавници отъ двата враждуващи лагери правѣха изявления, че тази война трѣбва да завърши безъ анексии и обезщетения, съ справедливъ миръ и съ удовлетворение на националнитѣ аспирации на потиснатитѣ народи. Тѣзи декларации се следваха една следъ друга. Тѣ служеха като лозунги и на едната, и на другата страна. Съ тѣхъ всѣка страна целѣше да представи себе си, като носителка и защитница на хуманни принципи, за да увеличи броя на своитѣ съюзници, да си гарантира симпатиитѣ на потиснатитѣ и да си спечели общественото мнение на неутралнитѣ държави.

Такива изявления, особено изобилни, се правѣха въ лагера на съглашенскитѣ сили.

Въ изявленията на Едуардъ Грей, министъръ на външнитѣ работи на Велико-Британия, направени на 23 октомврий 1916 г., въ една нота на съглашенскитѣ държави отъ 30 декемврий 1916 г., въ друга една нота отправена отъ сѫщитѣ сили до Америка на 10 януарий 1917 г., въ единъ манифестъ на руското правителство отъ 9 априлъ 1917 г.,—все макаръ и въ различни вариации, въ тѣхъ се твърди едно и сѫщо — войната трѣбва

да завърши съ траенъ и справедливъ миръ и съ ново устройство на Европа, при което напълно да се приложи принципа за самоопредѣление на народитѣ.

Но най-авторитетни и примамливи бѣха изявленията на председателя на Съединенитѣ Щати. Съ тѣхъ се възвестяваше нова ера на свѣта. Тѣ послужиха за хоругва на съглашението. Тѣ доубиха и безъ това понижения духъ на централнитѣ сили. И сигурно не ще бѫде погрѣшно твърдението, какво преди последнитѣ да получатъ съкрушителнитѣ физически удари презъ есеньта на 1918 г., — тѣ бѣха морално бити, особено предъ неутралнитѣ държави, съ тържественитѣ декларации на Уйлсона.

Въ лицето на Уйлсона изтерзаното човѣчество, безразлично въ кой лагеръ да се намираше и на коя страна да съчувствуваше, виждаше да се ражда новъ месия, който ще избави самоизтрѣбващия се свѣтъ.

Първитѣ си изявления Уйлсонъ направи на 4 декември 1917 г., прочутитѣ 14 точки той изложи въ речьта си предъ сената на 8 януарий 1918 г., които допълни съ още 4 принципи въ една друга речь, пакъ въ сената, произнесена на 11 февруарий с. г. Въ всичкитѣ си изявления Уйлсонъ опредѣля какви трѣбва да бѫдатъ целитѣ на войната и върху какви устои да почива мирътъ. Въ тѣхъ се казва, че ще се турне край на тайната дипломация, че ще се премахнатъ икономическитѣ бариери, ще се намали въоръжението, ще се удо-

влетворятъ националнитѣ аспирации и поробенитѣ народи ще получатъ свобода, ще се гарантира икономическата и политическа цѣлость на балканскитѣ държави, че „народитѣ и странитѣ не могатъ да бѫдатъ обекти на търговия и размѣна и да бѫдатъ смѣтани като обикновено стадо, или пиончета въ една игра“ и т. н. А въ последната отъ 14-тѣ точки се предвижда да се създаде Общество на народитѣ „съ цель да даде на голѣмитѣ, както и на малкитѣ държави гаранции за политическа независимость и териториална цѣлость“.

Ние бихме имали малко основания да се съмняваме въ искреностьта и чистотата на подбудитѣ и намѣренията на държавния глава на Съединенитѣ Щати. Обаче, едно е фактъ — въ договоритѣ, които се сключиха край Парижъ не се приложи почти нито единъ отъ принципитѣ на Уйлсона.

Единъ блѣскавъ приемъ, началото, на който се почна още при стѫпването на Уйлсона на французка територия и продължи следъ това навсѣкѫде изъ Франция, кѫдето той мина, вплете въ невидимитѣ нишки на парижката дипломация този благороденъ американецъ, за да го накара впоследствие, при изработването на мирнитѣ договори да отстѫпи почти отъ всички свои принципи и най-главно да играе ролята на арбитъръ не той, а самиятъ Клемансо.

Още при първитѣ разговори, пъкъ и презъ всичкото време при изработването на мирнитѣ до-

говори се е вървѣло по пѫтищата на тайната дипломация. Всичко е било решавано отъ така наречената десетка — по двама представители на Франция, Англия, Съединенитѣ Щати, Италия и Япония —а въ повечето случаи при десеттѣ се е приемало онова, което сѫ решавали голѣмитѣ четирма (Les grands quatre) Клемансо, Уйлсонъ, Лойдъ Джоржъ и Орландо. А отъ тѣзи четирма, обикновено това е билъ Клемансо, който е налагалъ своитѣ мнения.

Вмѣсто премахване на икономическитѣ бариери, договоритѣ издигнаха по-голѣми такива и съ своитѣ финансови клаузи и чудовищни репарации тѣ откриха възможностьта за сѫществуването на една невиждана икономическа криза, която днесъ бушува по четиритѣ краища на свѣта — еднакво и при победени и при победители.

Договоритѣ за миръ действително обезоржжиха победенитѣ, но въ замѣна на това пъкъ победителитѣ се въоржжиха до зѫби и военнитѣ имъ бюджети набъбнаха до неимовѣрни размѣри.

Наистина, чрезъ тѣзи договори се освободиха нѣкои народи и се създадоха нови държави, като Чехославия, Полша, Литва, Летония, Естония и Финландия, но 47 милиона други европейци се оставиха подъ чуждо иго и цѣли области отъ други държави, въпрѣки принципа, че „народитѣ и странитѣ не могатъ да бѫдатъ обекти на търговия и размѣна и да бѫдатъ смѣтани като обикновено стадо, или пиончѐта въ една игра“ — то точно

като такива бѣха третирани нѣкои народи и страни Окастриха се Германия, Австро-Унгария и Русия.

А икономическата и политическа независимость и териториална цѣлость на България и Турция — две балкански страни — съвсемъ не бѣха спазени съ тѣзи договори. Турция, а особено България, бѣха икономически разорени и териториално ограбени.

Отъ всички принципи на Уйлсона бѣ осжщественъ само този, отнасящъ се до създаването на Обществото на народитѣ, обаче и това Общество на народитѣ бѣ създадено съ цель не да гарантира правата на малкитѣ народи и малцинствата, а да служи като инструментъ на нѣкои отъ силитѣ победителки за подържане на статуквото, за потушване и унищожение на легитимнитѣ аспирации на поробенитѣ народи и за провеждане на насилническата политика, която бѣ осветена съ договоритѣ за миръ. Това Общество на народитѣ, съ своето устройство и досегашния си животъ и дейность, даде неизброими доказателства, колко е далечъ отъ единъ истински международенъ институтъ, който би могълъ да гарантира мира въ свѣта. Нѣкои събития, които се развиха въ Европа и особено тѣзи, които се развиватъ отъ две години насамъ въ Далечния изтокъ, доказаха още по-очебийно безпомощността, безволието и бюрократщината на женевския институтъ.

Договоритѣ за миръ не почиватъ на никакво право, на никакъвъ моралъ. Тѣ бѣха наложени на

сила. Победенитѣ не бѣха даже изслушани, камо ли съ тѣхно участие да бждатъ изработени, както това е ставало презъ 19 вѣкъ. Това бѣха обвинителни актове, които тѣ трѣбваше да подпишатъ наложително. Споредъ еклезиастичното право, както твърди Франческо Нити въ книгата си „Европа безъ миръ“, даже въ епохата на най-черната инквизиция е трѣбвало и дявола да бжде изслушанъ, когато е билъ сжденъ. Това право — право на законна защита — не бѣ признато на хора и то въ 20 вѣкъ!

Победенитѣ съ какви ли не задължения се натовариха, които тѣ трѣбваше и трѣбва още да изпълняватъ, до като пъкъ незначителнитѣ задължения, които се предвидѣха за победителитѣ, що се касае особено до покровителството на малцинствата и до днесъ не сж изпълнени.

Тѣзи договори, обаче, сж и една добра атестация за невежеството на тѣхнитѣ автори по нѣкои въпроси. Така, единъ отъ последнитѣ не е знаялъ кжде се намира градътъ Познанъ. Но въ това отношение най-куриозни сж членоветѣ отъ Ньойиския договоръ, въ които се говори за унищожението на несжществуващата българска морска флотилия.

Но има и единъ другъ елементъ въ тѣзи договори, който лепва не по-малко позорно петно върху челата на тѣхнитѣ автори. Това е лицемѣрието, съ което тѣ искаха да прикриятъ сжщинскитѣ подбуди на своето дѣло. Историята на свѣта

познава много договори между воювали страни и тя е отбелязала, че винаги въ тѣхъ е била налагана — брутално, безпощадно — волята на победителя. Нали и заради това е създадена прочутата римска поговорка Vae Victis! (Горко на победенитѣ!). Но свѣтовната история за пръвъ пѫть презъ 1919 и 1920 г. отбелязва договори, въ които почти на всѣка страница да се говори за миръ, справедливость, хуманность, а въ сѫщность, подъ прикритието на тѣзи възвишени думи, да се санкциониратъ, или прокарватъ елементи на размирие, безправие, потисничество, безчовѣчность!

III.

Ньойиски договоръ.

Ньойийскиятъ договоръ, заедно съ пакта на Обществото на народитѣ, който го предшествува, съдържа 296 члена.

Чл. 27 опредѣля границитѣ на България, а членоветѣ отъ 28 до 35 посочватъ какъ да се прокаратъ самитѣ граници.

Споредъ това разпредѣление на границитѣ, България изгуби не само земи, населени съ българско население, но и територии, които ѝ принадлежаха до 1919 г.

Добруджа, която съ Букурещкия договоръ отъ 10 августъ 1913 г., бѣ дадена на Ромъния, пакъ се отстѫпи на последната. Ромънскитѣ претенции, които въ надвечерието на междусъюзническата война се простираха само надъ гр. Си-

листра и една околовръстна площь отъ 4 х. кв. клм., се увеличиха на Букурещката конференция и цѣла Южна Добруджа, съ градоветѣ Силистра, Добричъ, Тутраканъ, Каварна и Балчикъ, бѣ откжсната отъ България. По тоя начинъ, безъ човѣшки жертви и материални загуби, както и противъ всѣкакъвъ международенъ моралъ, ромънитѣ видѣха осжществени до голѣма степень шовинистическитѣ имъ аспирации надъ четиржгълника Русе—Силистра и Варна—Шуменъ. Около триста хиляди българи въ този плодороденъ български кжтъ се оставиха подъ ромънско робство.

Докато Ромъния издигна енергиченъ гласъ на протестъ срещу решението на Берлинския конгресъ въ 1897 г., съ което ѝ се отстжпи Северна Добруджа, като компенсация срещу загубата на Бесарабия, която пъкъ се даваше на Русия и изтъкваше, че тя не желае да разваля добросъседскитѣ си отношения съ България, включвайки въ границитѣ си една българска область—въ 1913 г., както и на мирната парижка конференция, тя искаше да представи за легитимни исканията си надъ тѣзи български земи. Нѣщо повече — отъ 15 години насамъ тя провежда една политика на груба и насилствена асимилация по отношение на тамошното българско население безъ да си дава смѣтка, че съ подобна политика още повече огорчава и безъ това наболѣлата душа на българина отъ загубата на Добруджа и влошава отношенията между нея и България.

Ромъния съ договора отъ 9 декемврий 1919 г., подписанъ въ Сенъ-Жерменъ, се задължи да гарантира всички права на българското население, тъй като тѣзи права сѫ предвидени въ клаузитѣ за покровителство на малцинствата. Обаче, този договоръ остана мъртва буква. Даже ромънскитѣ власти правятъ всичко възможно, за да убиятъ националния духъ на българского население и да го разоратъ материално. Подобно на онова, което вършатъ сърбитѣ и гърцитѣ въ Македония и ромънитѣ устройватъ афери, гонения и убийства. И тамъ българитѣ сѫ изложени на угрозата на единъ вилнеящъ режимъ, който има за цель да обезбългари Добруджа. Касапницата въ Старо село въ 1926 г., както жестокото убийство на сенатора Христо Стефановъ и други убийства, сѫ най-красноречиво доказателство за това.

Но за тамошното българско население има и друго едно не по-малко зло—това е колонизацията на аромънитѣ, които не само обсебватъ имотитѣ на българитѣ, но и сѫ страшенъ бичъ за последнитѣ. Надъхани съ едно неизмѣримо чувство на българомразие, тѣзи преселници аромъни вършатъ безпощадно дѣлото на ромънизация въ Добруджа.

Отъ друга страна и ромънския законъ за секвестъра, който нанесе неизброими материални щети на българското население, се отрази пагубно на економическата мощь на това население. По този начинъ, ромънитѣ целѣха да разоратъ материално

българитѣ, за да имъ убиятъ следъ това по-лесно националния духъ.

Ромънската политика на асимилация засегна и българскитѣ училища въ Добруджа. До като преди ромънската окупация въ Южна Добруджа имаше 276 училища съ 21,951 ученици, днесъ се намиратъ само 4—по едно въ градоветѣ Добричъ, Балчикъ, Каварна и Силистра, съ 102 учители и 3100 ученици,

Съ една речь и Ромъния не устоя на договорнитѣ си задължения, нито на повеленията на нейнитѣ интереси въ настоящия критически моментъ, особено що се касае до застрашаващата я отъ изтокъ опастность, за едни добросъседски отношения съ България. Безогледната политика на груба асимилация, която тя провежда въ Добруджа, я нарежда въ групата на другитѣ потиснически държави отъ Югоизточна Европа.

Споредъ чл. 48 отъ Ньойиския договоръ, България бѣ принудена да се откаже „въ полза на съюзенитѣ и сдружени сили отъ всички свои права и собственость върху територитѣ на Тракия, които принадлежаха на българската монархия".

По този начинъ, Тракия бѣ оставена на междусъюзническо владение.

Това владение, обаче, не трая дълго време. То бѣ прекѫснато съ разпорежданията на договора между съюзенитѣ държави и Гърция относително Тракия, подписанъ на 10 августъ 1920 г. въ Севъръ. Споредъ чл. 1 на този договоръ „съюзе-

нитѣ и сдружени сили декларират, че прехвърлятъ на Гърция, която приема, всички права и титри, които иматъ отъ чл. 48 на мирния договоръ съ България, подписанъ въ Ньойи на Сена, на 27 ноември 1919 г., върху територитѣ на Тракия, които принадлежаха на българската монархия и които сж посочени въ казания членъ".

Както се вижда, чрезъ единъ етапъ, Тракия, отъ ржцетѣ на българитѣ, мина въ ржцетѣ на гърцитѣ.

До като за Полша се създаде коридоръ къмъ Балтийското море, като се откжсна източна Прусия отъ Райха, който коридоръ е постояненъ поводъ за враждебни отношения между нея и Германия и е едно отъ най-болнитѣ мѣста въ Европа — на България се отне една територия, която ѝ принадлежи възъ основа на етнографски, географски и економически права и която я поставяше въ директенъ морски контактъ съ западния свѣтъ. Вѣковниятъ устремъ на българското племе да простре границитѣ си на югъ и да се опре на брѣга на топлото Бѣло море и този пжть жестоко и несправедливо бѣ поломенъ.

Отнемането на Тракия е едно друго красноречиво доказателство за злата воля на победителитѣ да съкрушатъ економически българския народъ.

Разпорежданията на чл. 48 на Ньойиския договоръ, както и на Севърския договоръ, за економическо дебуше на България, не сж отъ естество

да ни гарантиратъ единъ портъ, който би могълъ да носи необходимитѣ стопански облаги. Така, както той се предвижда въ тѣзи договори, България би трѣбвало да хвърли милиарди левова безъ да бжде осигурена, че утре тѣзи суми нѣма да отидатъ на вѣтъра, поради единъ капризъ на гърцитѣ. Другъ бѣ въпросътъ, ако на България бѣ отпусната една териториална ивица, която да я съединява било съ Деде-Агачъ, било съ Порто-Лагосъ. Но и това не би било правилно разрешение на въпроса. Естественията пжть на свободното българско царство е къмъ Бѣло море и Тракия трѣбва да принадлежи на България, защото тя се явява като нейна жизнена необходимость за икономическо и национално развитие и напредъкъ.

Въ границитѣ на Западна Тракия живѣеха приблизително 100.000 души българи. Въ нея и въ източна Тракия, която остана подъ турско господство, имаше преди балканскитѣ войни 214 български училища и 337 черкви, монастири и параклиси. Нѣколко годишното българско владичество, макаръ и въ единъ неспокоенъ периодъ на войни, предвещаваше едно блѣскаво икономическо развитие на този край.

Гърцитѣ знаеха значението на Тракия за България и колко трудно би се помирилъ българскиятъ народъ съ мисъльта да я гледа въ чужди ржце. Гърцитѣ искаха да наслоятъ единъ пласть отъ гръцки елементъ, който да служи за преграда на българския походъ къмъ Бѣло море. Но преди

това да стане, тѣмъ бѣ нужно да махнатъ отъ тамъ българското население; за това и по отношение на него приложиха конвенцията за „доброволно“ изселване, която Венизелосъ наложи на България, година преди да притежава Тракия, съ огледъ да му послужи за елинизиране на Македония. По този начинъ, тракийското българско население бѣ пропѫдено отъ неговитѣ родни предѣли и разорено материално — Тракия е почти обезбългарена. Но отъ това тя не престана да бѫде националенъ блѣнъ, както на тракийскитѣ, тъй и на свободнитѣ българи.

България бѣ окастрена и въ нейната западна часть. Така наречените Западни покрайнини, които тъй бѣха назовани следъ Ньойиския договоръ — единъ дивенъ български кѫтъ, който отъ Берлинския конгресъ влизаше въ границитѣ на България и сподѣляше въ разстояние на 42 години участьта на свободното българско царство — бѣха дадени на Сърбия.

Поне този край, както и Добруджа, бѣха неоспоримо български за всѣки чужденецъ. Обаче, това не можеше да служи въ мирната конференция за никакъвъ аргументъ. Тамъ победителитѣ имаха свои аргументи, свои разбирания, свой моралъ. За тѣхъ бѣ всичко допустимо, което можеше да увеличи плячката имъ и да унизи, омаломощи и убие победения. Победена България трѣбваше повече да се окастри, да се направи негодна за нормаленъ духовенъ и стопански животъ; тя трѣбваше

да се направи още по-безопасна за Сърбия. А за това на Сърбия бѣ необходимо да разшири границитѣ си на изтокъ, да ги направи стратегически изгодни за нея, най-после да надвисне надъ София, за да застрашава всѣки моментъ столицата на малка България.

Тѣзи сж циничнитѣ подбуди и съображения на Сърбия да прехвърли границата си отъ Желюша на Калотино, за да заграби часть отъ Царибродско, Кулско и Босилеградско.

Така въ лапитѣ на сръбската тирания се оставиха още 80,000 здрави българи, чиито прадѣди още преди голѣмитѣ български възстания на нѣколко пѫти съ орѫжие сѫ се вдигали срещу турцитѣ въ името на българщината и срѣдъ които преди освобождението на България е работилъ единъ отъ най-виднитѣ дейци отъ епохата на възраждането, голѣмиятъ синъ на Македония — Партени Зографски, Нишавски митрополитъ.

Сърбитѣ, вѣроятно, сж хранели и хранятъ надеждата да асимилиратъ това българско население, за да подготвятъ терена за походъ къмъ останалитѣ български земи. За това и по отношение на него сж установили режима, който сѫществува въ Македония.

Преди да бѫдатъ дадени на сърбитѣ Западнитѣ покрайнини, тамъ имаше 123 български училища и 45 български черкви съ 229 учители и 42 свещеници.

Всички тѣзи черкви и училища сж преобърнати на сръбски; българскиятъ езикъ е забраненъ, а буднитѣ и интелегентни българи преследвани, малтретирани, затваряни и избивани. Листата на жертвитѣ отъ тѣзи краища постоянно се удължава и бѣлградската тирания всѣки день по-бѣсно вилнѣе.

Но сърбитѣ се мамѣха, като мислѣха, че тамъ ще намѣрятъ едно население безъ съпротива и лесно подаващe се на сърбизма.

Това население се оказа толкова жилаво и съ такова борческо чувство, че очуди всички съ своята борба, която въ разстояние на нѣколко години води срещу сърбитѣ. Тая негова борба извиква адмирация въ душата на всѣки българинъ, но тя същевременно сочи и неговия дългъ: да бди надъ тая борба и да оказва поне своята морална подкрепа, защото борбата на западнопокраинскитѣ българи е отъ грамадно значение за цѣлокупното българско племе; тя му напомня и единъ забравенъ, изоставенъ дългъ къмъ другъ единъ български край — Моравско. Ако сръбскитѣ учени систематично насаждатъ въ главитѣ на младитѣ сърби мисъльта, че до Искъръ живѣятъ прави сърби, а до Янтра, даже и до Черно море — неосъзнали се сърби, то на тѣзи тѣхни империалистически твърдения трѣбва да противопоставимъ за законна отбрана едни аспирации, които действително почиватъ на известни права, върху нѣкогашнитѣ български земи до Морава.

Съ постановленията на чл. 27 отъ Ньойиския договоръ се санкционира подѣлбата на Македония, извършена на Букурещката конференция съ една корекция и то, разбира се, въ полза на сърбитѣ, като гр. Струмица съ неговата рѣдко плодородна околия, която отъ 1913 г. принадлежеше на България, бѣ дадена, пакъ по стратегически съображения, на Сърбия.

По този начинъ Македония наново бѣ разкѫсана на три части. Най-голѣмата часть отъ 32 х. кв. клм. бѣ включена въ границитѣ на Сърбия, следващата часть отъ 25 к. кв. клм. бѣ дадена на Гърция и само Пиринъ и неговата околность отъ 8 х. кв. клм. бѣха отстѫпени на България.

Македония, която вѣкове живѣ съ болкитѣ и копнежитѣ на българското племе, която въ разстояние на 40 г. води отчаяна, героична борба за правилното разрешение на най-капиталния балкански проблемъ, какъвто е македонскиятъ въпросъ и отъ чието разрешение зависѣше и зависи мирътъ, напредъкътъ и благоденствието на Балканитѣ — трѣбваше, въпрѣки своитѣ очаквания и надежди за справедливъ, истински миръ да изпие още една горчива чаша въ Ньойи. . .

Въ Ньойиския договоръ има специална глава за закрила на малцинствата въ България. Постановленията на всички членове въ тази глава (секция IV) сѫ обидни за българската държава. Това е единствената страна на Балканския полуостровъ,

въ която малцинствата се радватъ на пълни права. Тѣзи права сѫ гарантирани напълно отъ българската конституция. Отъ друга страна, българската държава въ своя досегашенъ самостоенъ животъ е дала на дѣло достатъчно доказателства, колко много тачи правата на всички свои граждани и на малцинствата въ нейнитѣ предѣли. Поради това, всичкитѣ 9 члена въ секция IV-а на Ньойския договоръ се явяватъ излишни. Отъ тѣзи членове явствува, че авторитѣ на този договоръ или не сѫ познавали българската конституция и политическия животъ на българската държава, или пъкъ сѫ искали да уронятъ нейния престижъ, представяйки българитѣ за хора съ низка политическа култура. И въ единия и въ другия случай тѣхната отговорность е тежка. Въ първия случай имаме още едно доказателство за тѣхното невежество, а въ втория случай — за тѣхната зла воля да нанесатъ обида на една правова, демократична и парламентарна страна, чиято единствена вина е, че е победена.

Съ членове 58, 59, 60 България се задължава да признае всички бѫдещи договори, които ще се сключатъ съ създаденитѣ държави, или съ държавитѣ, които тепърва ще се създадатъ отъ териториитѣ на бившата руска империя; сѫщо — да признае и приеме веднага границитѣ на Австрия, Гърция, Унгария, Полша, Ромъния, С. Х. С. и Чехославия; да признае пълната стойность на мирнитѣ договори и конвенциитѣ, които сѫ, или ще

бждатъ сключени отъ съглашенскитѣ сили съ държавитѣ, които сж се били на страната на България и т. н.

Всички тѣзи постановления сж въ пълно противоречие съ сжществуващитѣ правила на международното право.

Сжщо несъвмѣстими съ международното право сж и членоветѣ 118, 119, 120, съ които България се задължава да предаде на съглашенскитѣ сили, респективно на нейнитѣ съседи, всички българи, които сж се провинили въ окупиранитѣ презъ войната отъ България области.

Споредъ международното право въ окупирана область суверенните права принадлежатъ, до като трае окупацията, на страната окупаторка и всички провинения направени презъ това време подлежатъ да бждатъ сждени отъ законитѣ на страната окупаторка. Обаче, скрититѣ цели на тѣзи постановления за насъ сж ясни. Западната българска съседка, която още въ 1919 г., предъ кошмара на възстановяващето се македонско освободително движение, искаше да обезглави това движение, смѣтайки да подведе подъ тѣзи членове нѣкои видни македонски революционери и да ги поиска отъ българското правителство. На това се дължеше и арестуването на Тодоръ Александровъ и други македонски дейци.

Ньойийскиятъ договоръ унищожи наборната система въ българската армия, допускайки само системата на доброволческа армия. Членъ 69 разпо-

режда „общото число на пушкитѣ на служба въ България да не надминава 33.000“.

Намалението на българската армия, както и намалението на военнитѣ сили на останалитѣ победени страни, се върши „предвидъ да се направи възможна подготовката за едно общо ограничение на въоръженията на всички народи“.

Вече 14 години отъ тогава се изминаха, обаче, не се направи никакво общо намаление на въоръженията. Напротивъ, останаха обезоръжени само победенитѣ страни, до като пъкъ победителитѣ прогресивно се въоръжаватъ и изразходватъ неимовѣрни суми за подготовката и увеличението не тѣхнитѣ армии.

Но най-интересни сж морскитѣ клаузи на Ньойиския договоръ. Отъ тѣхъ личи, че неговитѣ автори сж третирали България, като нѣкаква голѣма морска сила и сж просто преписали тѣзи клаузи отъ Версайлския договоръ, като името на Германия е било замѣнено съ това на България. За куриозъ ще цитираме чл. 83, който гласи:

„Отъ датата на влизане въ сила на настоящия договоръ, всички български военни кораби, въ това число и подводницитѣ, сж обявени окончателно предадени на съюзенитѣ и сдружени сили.

При все това, България ще има право да подържа по Дунавъ и дължината на неговитѣ брѣгове, за полиция и надзоръ на риболова четири торпилъора и шесть моторни лодки максимумъ; всички тѣзи единици ще бждатъ лишени отъ тор-

пили и отъ апарати торпильохвъргачи. Тѣзи единици ще бѫдатъ избрани отъ комисията, посочена въ чл. 99.

Екипажитѣ на тѣзи единици ще бѫдатъ сформировани върху бази абсолютно цивилни.

Корабитѣ, които България е оторизирана да запази не трѣбва да бѫдатъ замѣнени, освенъ отъ патрульори леко снаряжени, не пренасяйки повече отъ сто тона и съ характеръ невоененъ".

Въ сѫщия духъ сѫ редактирани и клаузитѣ относно българската въздушна флота: аероплани, балони, дирижабли и хидравиони!

Съ контролата за обезоржжението на България и съ надзора за изпълнение на договорнитѣ ѝ задължения бѣ натоварена специална междусъюзническа комисия, на която, споредъ членъ 97, подържането и разноскитѣ се понасятъ отъ България.

България сѫщо се задължава да подържа заедно съ съюзенитѣ и сдружени сили гробищата на починалитѣ съглашенски войници и моряци и да улеснява пренасянето на останкитѣ на тѣзи войници и моряци. Това улеснение, както и съставянето на единъ пълненъ списъкъ на починалитѣ и всички указания за числото и премѣстването на погребанитѣ безъ известна самоличность трѣбва да бѫде взаимообразно. Известно е какъ България изпълни и изпълнява това задължение; известно е сѫщо какъ нейнитѣ съседи не само че не подържатъ гробоветѣ на падналитѣ български

войници, но и че сѫ сринали тѣзи гробове. Особено ревностни се показаха сърбитѣ, които свързаха кощунството съ паметьта на падналитѣ съ едно желание да заличатъ за българското население въ Македония спомена за тѣзи скѫпи покойници, които сложиха живота си за неговата свобода.

Съ Ньойиския договоръ България бѣ задължена да заплати подъ формата на реперации — съ тази дума победителитѣ назоваха плащанията, за да избѣгнатъ шокиращата дума контрибуции, каквито въ действителность сѫ тѣзи чудовищни репарации — колосалнита сума отъ 2 милиарда и $^1/_4$ златни франка.

Съ тѣзи репарации бѣ направенъ невъзможенъ нормалния икономически животъ на страната. Българското стопанство се разстрои, българскиятъ народъ е обреченъ на мизерия и физическо израждане. Не само настоящитѣ български поколѣния, но и иднитѣ, чиято единствена вина ще бѫде, че тѣхнитѣ бащи и дѣди сѫ се борили за свободата на своитѣ поробени братя, ще трѣбва да се излагатъ на всѣкакви лишения и плодътъ отъ цѣлия имъ трудъ да отива въ плащане на репарации.

Извънъ тѣзи задължения, България бѣ принудена да даде въ натура на:

Гърция:

15 бици, 1500 дойни крави, 2250 коне, 450 мулета, 1800 телета и 6000 овце;

Ромъния:

60 бици, 6000 дойни крави, 5250 коне, 1050 мулета, 3400 вола и 15000 овце;

Сърбия:

50 бици, 6000 дойни крави, 5000 коне, 1000 мулета, 4000 вола и 12000 овце.

Следващитѣ финансови, економически, индустриални и др. клаузи сж сжщо единъ тежъкъ товаръ за България. Съ тѣхъ се дава право на нейнитѣ противници отъ войната да получаватъ всевъзможни облаги за смѣтка на нейнитѣ политически, национални и стопански интереси.

Съ една дума, Ньойиския договоръ се явява, като грубо нарушение на международния моралъ, международното право и на принципитѣ, които бѣха прокламирани презъ време на войната. Той е едно непоносимо бреме, което тегне надъ цѣлокупния български народъ и не му позволява да диша свободно, обричайки го сжщо за дълго време на единъ унизителенъ и мизеренъ животъ.

IV.

Конвенция между Гърция и България относно взаимната емиграция.

Едновременно съ договора за миръ, на България бѣ наложено да сключи съ гръцкото правителство една конвенция за „доброволно изселване".

Точното заглавие на тази конвенция е „Конвенция между Гърция и България относно взаимната емиграция" (Convention entre la Grèce et la Bulgarie relative à l'émigration réciproque).

За сжщата конвенция се говори въ самия текстъ на Ньойиския договоръ. Въ чл. 56, алинея II-а се казва „България се ангажира да признае разпорежданията, които главнитѣ съюзени и сдружени сили ще сметнатъ необходими относително взаимната и доброволна емиграция на етническитѣ малцинства".

По силата на тази конвенция, срещу едно гръцко население отъ около 40.000 души, населяващо България, предстоеше да се изселятъ отъ предѣлитѣ на Македония подъ гръцка власть приблизително 400,000 българи.

Действителнитѣ мотиви на гръцкото правителство сж ясни. Предѣлитѣ на Южна и Юго-западна Македония бѣха населени съ едно здраво и борческо българско население. Това население, чрезъ многобройни културни прояви, чрезъ несъкрушимия отпоръ, който даваше на гръцкитѣ андарти и епичната борба, която то води срещу турското владичество, особенно по време на историческото илинденско възстание, главното огнище на което бѣ Костурско, се явява, като една непревзимаема барикада срещу похода на гърцизма. Венизелосъ знаеше, че българитѣ въ Македония не могатъ да бждатъ елинизирани. Той измисли най-ефикасния начинъ за борба срещу българщината, именно — обезбългарявайки Македония. Впрочемъ, той не подозираше тогава, че оржжието, което бѣ изковалъ срещу насъ, утре ще бжде насочено срещу самитѣ гърци. Следъ четри години Гърция, разгро-

мена при Сакария и Ески Шехиръ, трѣбваше да подпише съ Турция подобна конвенция и отечеството на Венизелосъ бѣ наводнено отъ стотици хиляди малоазиатски и източно-тракийски бѣжанци.

По силата на тази конвенция, сключена безъ знанието на македонскитѣ българи и прилагана по единъ не само несправедливъ, но и извънредно бруталенъ начинъ, около 200,000 наши сънародници трѣбваше да напустнатъ своитѣ родни предѣли и богати домове, за да дойдатъ въ братска България, кждето, поради нейното тежко стопанско положение, ги очакваше черна мизерия и несгодитѣ на единъ неустановенъ животъ.

Така бѣха обезбългарени македонскитѣ околии източно отъ Вардаръ. Все пакъ въ частьта на западъ отъ Вардаръ, остана да живѣе и до днесъ едно българско население отъ около 200,000 души.

Самитѣ гърци не отричатъ сжществуването на това население. Извесни гръцки автори признаватъ, че въ Македония живѣятъ българи безъ да посочватъ точната имъ цифра, тъй напр. гръцкия авторъ Евелпиди въ книгата си Les Etats Balkaniques на стр. 47 твърди, че въ гръцка Македония има още 80.000 българи, а всичко славяногласни — 150,000.

Интересно е становището на гърцитѣ, особено на тѣхнитѣ политически мжже, що се касае до националната принадлежность на славянското население на Македония. Това становище се промѣня съобразно отношенията на Гърция къмъ

севернитѣ й съседи българи и сърби. Веднажъ Македонскитѣ българи за гърцитѣ сѫ чисти елини, изгубили своята национална принадлежность, други пѫть, когато гърцитѣ сѫ застрашени отъ сърбитѣ, тѣзи македонци биватъ признати за българи, а когато нѣкаква българска опасность накара гърцитѣ да забравятъ сръбскитѣ домогвания къмъ Солунъ —тѣ, македонскитѣ българи, ставатъ нѣкакви славяни, съ неоформено национално съзнание—една теза, която най-много допада на сърбитѣ. Както се вижда, съ националната принадлежность на Македонскитѣ българи, гърцитѣ могатъ да правятъ политика ту съ българи, ту съ сърби.

Обаче знае се отъ всички обективни хора какви сѫ славянитѣ въ Македония подъ гръцка власть. Това най-добре знаятъ и самитѣ гърци, които не отидоха да подпишатъ съ Сърбия конвенцията за „доброволно“ изселване, а—съ България, макаръ че първата имъ бѣ съюзница въ разстояние на три войни.

Отъ друга страна, въ членоветѣ 3 и 4 на Севърския договоръ, открито се говори за българи въ предѣлитѣ на Гърция. („Гърция признава за гръцки поданици, по пълно право и безъ всѣкакви формалности, българскитѣ или турскитѣ поданици (или албанскитѣ), които сѫ имали мѣстожителството си въ деня, въ който е влѣзалъ въ сила настоящия договоръ въ територитѣ предадени на Гърция съ договоритѣ, сключени следъ 1 януарий 1913 г.“ — чл. 3, алинея първа; „Гърция признава

като гръцки поданици, по пълно право и безъ всѣкаква формалность, лицата отъ българска или турска народность, които сж родени въ територииτѣ, визирани въ чл. 3 отъ родители, които тамъ иматъ мѣстожителството си, макаръ че въ деня, въ който е влѣзълъ въ сила настоящиятъ договоръ, тѣзи сжщитѣ лица не сж имали тамъ своето мѣстожителство". — чл. 4, алинея първа).

Конвенцията за „доброволно" изселване причини голѣми злини общо на българското племе. Настрана отъ нейнитѣ тежки материални и морални последици, за онѣзи които я почувствуваха на своя гръбъ, тя нанесе ударъ на интереситѣ на цѣлото българско племе. Отъ Солунъ до устието на Марица, Бѣломорското крайбрѣжие е обезбългарено. Българскиятъ елементъ сега остава обикновено на едно растояние отъ 30 до 60 клм. далечъ отъ морето. А за насъ това е една голѣма национална загуба.

V.

Адътъ въ Македония

Едно бѣгло описание на режима въ дветѣ части на Македония, подъ сръбска и подъ гръцка власть, ще ни даде достатъчна представа за непоносимото положение, въ което сж поставени нашитѣ сънародници тамъ.

Както вече се спомена, първата задача на гърцитѣ за елинизиране на Македония бѣ да изселятъ българското население, за да настанатъ въ нея компактни гръцки маси. Обаче съ това гърцитѣ

не спрѣха. По отношение на останалото българско население тѣ непрестанно провеждатъ една политика на потисничество и безправие. Българското малцинство тамъ не се радва на никакви национални, културни и религиозни права.

Въ Македония подъ гръцка власть, въ навечерието на междусъюзническата война, българитѣ притежаваха 340 училища, 378 черкви съ 750 учители и 300 свещеници.

Тѣзи черкви и училища бѣха преобърнати на гръцки. По-голѣмата часть отъ нашитѣ учители и свещеници едни по силата на конвенцията, други, поради гоненията — бѣха принудени да напустнатъ Македония. Българскиятъ езикъ и българската литература и въ тази часть на Македония сж забранени. Надъ мирното население е установенъ единъ режимъ на политически гнетъ. Посъбуденитѣ македонци биватъ затваряни, или изпращани на заточение по Бѣломорскитѣ острови. Извършиха се и кланета надъ невинни българи, отъ които това въ Търлисъ, въ 1924, което предизвика възмущение не само срѣдъ македоската емиграция, но и срѣдъ обществото на западъ. Обществото на народитѣ уреди една официална анкета, която установи участието на самата гръцка власть въ това злодеяние.

Както клането въ Търлисъ, тъй и гръцкото нашествие въ Петричко въ 1925 г., разкриха до известна степень на свѣта страшното положение въ Македония подъ гръцка власть.

Предъ страха отъ надигащето се общественo мнение на западъ и особено, за да се направи една маневра, гръцкото правителство измисли abecedar'a.

Този abecedar, съставенъ на нѣкакво непонятно, несжществуващо македонско наречие, е гавра съ българския езикъ и съ родолюбивитѣ чувства на македонскитѣ българи. Македония подъ гръцка власть даде Св. св. Кирилъ и Методий, които съставиха българската азбука и преведоха свещенитѣ книги на солунското българско наречие. Въ македонскитѣ училища до 1912 г. се преподаваше на литературенъ български езикъ; на този езикъ въ Солунъ се списваха българскитѣ вестници, той бѣ езика на грамотнитѣ македонци. Този езикъ, ако действително гръцкото правителство мислѣше да даде предвиденитѣ въ договоритѣ права на нашето население, трѣбваше да бжде въведенъ въ македонскитѣ училища и разрешенъ за употрѣба въ семейството и на публично мѣсто. Но гърцитѣ, вѣрни на своята природа, съ абецедаря хвърлиха прахъ въ лицето на международнитѣ институти, за да продължатъ следъ това съ още по-голѣма ревность и ярость своята противобългарска дейность въ Македония.

Тази дейность е въ пълно противоречие съ чл. 46 на Ньойиския договоръ, споредъ който „Гърция приема да се вмъкнатъ въ единъ договоръ съ съюзенитѣ и сдружени сили разпореждания, които тѣзи сили ще сметнатъ за необходими за покротелство отъ Гърция интереситѣ на жителитѣ, които

се различаватъ отъ мнозинството на населението по раса, езикъ и религия". А тѣзи разпореждания сѫ включени въ членоветѣ 7, 8 и 9 на Севърския договоръ, сключенъ на 10 августъ 1920 г. между Гърция и съюзенитѣ и сдружени сили. Споредъ тѣхъ Гърция се задължава да гарантира граждански, политически, езикови, културни и вѣрски права на своитѣ малциннства; да допуска лица отъ малцинствата да заематъ държавни и обществени служби; да си служатъ малцинствата съ тѣхния матеренъ езикъ, устно и писмено, предъ гръцкитѣ сѫдилища; сѫщитѣ да създаватъ, ръководятъ и контролиратъ благотворителни, религиозни и обществени институти, както и учебни заведения; а въ областитѣ, въ които малцинствата сѫ значителни — ученията въ училищата да се води на езика на малцинствата, като тѣзи училища се ползуватъ отъ субсидиитѣ, които държавата и общинитѣ даватъ за възпитателни, религиознн и благотворителни цели.

Но както за гърцитѣ, тъй и за сърбитѣ, тържествено поетитѣ отъ тѣхъ задъжения не струватъ нищо, щомъ тѣ се отнасятъ до българското малцинство въ тѣхнитѣ предѣли. Тѣхната задача не е да гарантиратъ единъ спокоенъ и сносенъ животъ на това малцинство, а да го унищожатъ. За сърбитѣ и гърцитѣ свети и неприкосновени сѫ онѣзи клаузи отъ мирнитѣ договори, които само тѣхъ ползуватъ и които имъ позволяватъ да удовлетворяватъ тѣхнитѣ империалистически аспирации.

Още по-тежко е положението на нашитѣ съ-народници въ Македония подъ сръбска власть. Тамъ, въобще, сърбитѣ не подбиратъ срѣдства при тѣхната асимилаторска политика. Тамъ е установенъ единъ режимъ, който е пълно отрицание не само на правовъ редъ, но и на човѣшки моралъ. Инквизицията бледнѣе предъ похватитѣ на сръбската диктатура. Една програма за разширение на сърбизма, изработена още отъ Гарашанина, се прилага съ помощьта на най-крути мѣрки.

Още въ началото на балканската война, когато сърбитѣ бѣха съюзници на България, влизайки въ Македония, тѣ се държеха вече като завоеватели и третираха мѣстното българско население като враждебно. Отъ тогава съ специални нареждания се започнаха гоненията на мѣстнитѣ първенци и впоследствие тѣзи гонения се изразиха въ многобройни убийства.

Както въ 1913 г., тъй сѫщо и въ 1918 год., когато сърбитѣ наново завзеха Македония, сѫществуващитѣ български училища, които въ 1912 г. достигнаха цифрата 641 съ 1031 учители, бѣха затворени; черквитѣ ни на брой 761 съ 839 свещеници бѣха обърнати на сръбски; буднитѣ учители и свещеници бѣха прогонени задъ граница.

Не само въ Македония, но и въ останалитѣ части на Югославия българския езикъ, българската книжнина, българската пѣсень сѫ забранени. Характернитѣ окончания -овъ, -евъ и -ски сѫ замѣнени съ сръбското окончание -ич, тъй както и гърцитѣ

ги замѣниха съ -ис и -ос. Сръбскиятъ синодъ е съставилъ специални списъци на имена, отъ които македонскитѣ българи сж задължени да избиратъ имена на новороденитѣ.

Отъ горе на туй населението е подложено на единъ политически и економически гнетъ, който има за цель да убие духовно и съсипе материално нашитѣ сънародници тамъ, за да бждатъ направени негодни за отпоръ и отбрана срещу похватитѣ на сръбската власть.

Вниманието на сръбскитѣ органи въ Македония е насочено особено къмъ нашата младежь, смѣтайки старото македонско поколѣние изгубено за сърбизма. По този начинъ нашата младежь за сръбскитѣ училищни власти е единъ неизмѣненъ обектъ за асимилация. Сръбското училище нѣма за цель да създаде просвѣтени граждани; то играе само ролята на усърденъ помощникъ на всички онѣзи чиновници и жандарми, които Бѣлградъ изпраща въ Македония за посърбяване на българитѣ. Сърбитѣ, обаче, и въ туй отношение пожънаха разочарования. Студентската афера, която стана въ 1927 г. и процесътъ на самитѣ македонски студенти доказаха истинскитѣ чувства и тежнения на нашата младежь.

Изброяването на всички афери, процеси, издевателства, безчестия, грабежи, частични екзекуции и масови избивания би ни завело далечъ, твърде далечъ. Въ изложенията на Македонския националенъ комитетъ и отправенитѣ меморан-

думи до Обществото на народитѣ отъ наши сънародници, дошли направо отъ Македония, се дава по-пълна картина на ада, който цари тамъ. Сърби, които се проявиха съ своята жестокость, като Добрица Матковичъ, който извърши клането въ Гарванъ въ 1923 г. и убийствата на нѣколко студенти въ Щипъ, като Жика Лазичъ, който ржководѣше сръбската конспирация и на чиято душа тежатъ многобройни македонски жертви, се издигнаха до най-високото стѫпало на сръбската държавна иерархия.

Действително отъ тази хубава и богато надарена отъ природата страна, каквато е Македония, населена отъ мирно и трудолюбиво население, сърбитѣ създадоха единъ пъкълъ, който достатъчно характеризира манталитета и приьомитѣ на бѣлградскитѣ диктатори.

А и сърбитѣ подписаха въ Сенъ Жерменъ на 10 септемврий 1919 г. специаленъ договоръ за покровителство на малцинствата. Споредъ чл. 2 на този договоръ „Сръбско-хървато-словенската държава се задължава" да даде пълно и съвършено покровителство на живота и свободата на всички жители, безъ разлика на рождение, поданство, езикъ, раса и религия.

Всички жители на кралството на сърбитѣ, хърватитѣ и словенцитѣ ще иматъ право свободно да упражняватъ, какво публично, така и частно, всѣка религия или вѣрване, които не сѫ несъвмѣстими съ обществения редъ и добритѣ нрави".

Пъкъ чл. 9 на сѫщия договоръ урежда материята относително училищното дѣло на малцинствата. Въ него се казва следното:

„По отношение народното просвѣщение, за всички градове и села, дето живѣятъ значителна часть отъ поданицитѣ, които не говорятъ официалния езикъ, сръбско-хървато-словенската държава ще оказва надлежнитѣ улеснения, за да се даде възможность на децата на тия сръбско-хървато-словенски поданици да получатъ образование въ първоначални училища на своя собственъ езикъ. Това постановление не ще прѣчи на сръбско-хървато-словенското правителство въ казанитѣ училища да направи задължително преподаването на официалния езикъ.

Въ градоветѣ и околиитѣ, гдето живѣятъ значителна часть отъ поданици, принадлежащи къмъ националнитѣ, религиозни или езикови малцинства, последнитѣ ще могатъ да си осигурятъ една съответна часть отъ сумитѣ, които се предвиждатъ за обществени фондове отъ бюджета на държавата и общинитѣ. Тѣзи суми ще се употрѣбяватъ съ възпитателна, религиозна или благотворителна цель. Постановленията на този членъ важатъ само за земитѣ, присъединени къмъ Сърбия или къмъ сръбско-хървато-словенското кралство отъ 1 януарий 1913 година насамъ“.

Както се вижда подъ покровителството на този членъ се слагатъ и българитѣ въ Македония, която бѣ включена въ границитѣ на сръбската дър-

жава на 10 августъ 1913 г. по решение на Букурещката конференция.

Разпокъсването на Македония уби и нейния стопански животъ. Режимътъ установенъ въ нея и границитѣ съ теленитѣ мрежи, вълчи ями и бетонни кули, направиха невъзможенъ, какъвто и да било обмѣнъ между нейнитѣ три части. Порано цъфтящи градове, като Солунъ, Битоля, Прилепъ и др., сега сж изпаднали въ небивалъ упадъкъ. Южната граница, която се точи на около 60 клм. отъ Бѣломорското крайбрѣжие е отнѣла възможностьта на Северна Македония да се ползува отъ изгодитѣ, които открива Бѣло море, както и пристанищата пъкъ на това море сж лишени отъ богатия имъ хинтерландъ.

Както се вижда, Ньойискиятъ договоръ нанесе смъртоносенъ ударъ и върху економическия животъ на Македония.

VI.

Възобновяване на Македонското освободително движение

Такава е картината на политически гнетъ и стопанско разорение въ Македония. А тази плачевна действителность се дължи на жестокитѣ разпореждания на Ньойиския договоръ и на онѣзи, които като чакали използуваха кръвьта на десеттѣ милиона човѣшки жертви, дадени презъ свѣтовната война въ името ужъ на справедливъ миръ.

Естествено бѣ, че македонскитѣ българи не можеха да се помиратъ съ новосъздаденото поло-

жение въ Македония; тѣ не можеха да свиятъ вратъ предъ новитѣ поробители, колкото и кървавъ да бѣ режимътъ надъ тѣхъ. Едно минало, пълно съ културни завоевания и епични борби, имъ сочеше неотмѣнно пжтя за нова борба.

Македония даде светитѣ братя Кирилъ и Методий; въ нея работѣха Св. Св. Климентъ, Наумь и др.; тя влизаше съ вѣкове въ границитѣ на първото и второто български царства; тя вдигна нѣколко възстания срещу поробителитѣ византийци; въ Македония се намиратъ най-голѣмитѣ и най-богати български монастири, като Св. Иванъ Рилски, Зографския, Св. Иванъ Бигоръ и др., въ които презъ тъмнитѣ вѣкове на духовно и политическо робство бѣха запазени българския езикъ и българската книжнина; въ нея се роди възродителтъ и спасителтъ на българския народъ — Отецъ Паисий; отъ тамъ излѣзоха най-многобройнитѣ и най-свѣтли фигури въ епохата на българското възраждание, като Братя Миладинови, Григоръ Пърличевъ, Хаджи Джинотъ, Райко Жинзифовъ, Иокимъ Кърчовски, Кирилъ Пейчиновичъ, Натанаилъ Охридско — Пловдивски, Антимъ Ризовъ, Теодосий Синаитски, Павелъ Божигробски, Константинъ Държиловъ, Неофитъ Рилски и др.; въ Македония, отъ гр. Скопие въ 1828 г., се даде сигнала за борба срещу гръцкото духовенство; тамъ се откри първата българска печатница—Солунъ въ 1838 г.; тамъ се води въ разстояние на десетки години срещу турската тирания една борба, която нѣма равна на себе си въ

историята на другитѣ народи. Съ Крѣсненското възстание въ 1878—79 г., съ основаването на революционната организация, съ всички акции, които изнесе тази организация и особено съ великата Илинденска епопея, българското население въ Македоция даде предостатъчно доказателства за своята национална принадлежность и за непоколебимото му желание да живѣе на свобода. До като въ предѣлитѣ на Източна България се раждаше българската държавна организация — въ Македония пъкъ сж се раждали всички почини за културни завоевания и просвѣтна дейность. Тя е духовната съкровищница на българското племе. Нейното българско население винаги е било съ здраво, високо, непоклатимо национално съзнание.

Отъ само себе си се разбира, че едно население съ такива борчески традиции и съ такова богато минало, което за него е най-ценния духовенъ капиталъ, не можеше да остане равнодушно въ веригитѣ, съ които го окова Ньойийскиятъ договоръ.

И когато въ 1919 г. въ Бѣлградъ и Атина ликуваха, когато не само нашитѣ врагове и тѣхнитѣ приятели, но и нѣкои наши сънародници, въ моменти на отчаяние, мислѣха, че Македония е погребана въ страницитѣ на Ньойийския договоръ, че съ македонския въпросъ е вече свършено и че е безумие да се твори македонско дѣло — въ тѣзи дни на всенародно нещастие — Македония възкръсваше по край Вардаръ и Струма и по дебритѣ на нейнитѣ балкани въ лицето на възобновената

Македонска Революционна Организация. Тодоръ Александровъ и неговитѣ вѣрни другари, съ възстановяването на революционнитѣ кадри и съ нѣколко смѣли и ефектни акции, доказаха на свѣта, че Македония е жива, че тя се бори и че тя се надѣва на победа. Равнодушието отстжпи мѣсто на жива заинтересованость, отчаянието — на крепка вѣра, бездействието на непоколебимо желание за самоотвержена борба.

Така се отпочна освободителното дѣло следъ народния ни погромъ и се постави открить македонския въпросъ предъ свѣтовното обществено мнение.

Нашата борба се поведе на два фронта — фронта на революцията и фронта на легалната дейность. На първия фронгъ се поставиха всички революционни сили, а на втория — легалнитѣ ни организации.

Има хора и то не само въ чужбина, но и тукъ, въ България, които смѣтатъ, че революционната борба трѣбва да се изостави, за да се води само легална такава. Понѣкога това убеждение отива до обвинение въ нѣкаква особена наклонность у македонцитѣ къмъ революционнитѣ срѣдства на борба. На времето даже и покойниятъ Радичъ, при преговоритѣ си съ Тодоръ Александровъ за съвмѣстно действие, отричаше революционния методъ за борба срещу Бѣлградъ. Нѣколко години следъ това, той трѣбваше да падне смъртоносно нараненъ въ скупщината и неговитѣ приемъ-

ници и последователи да се убедятъ въ твърдението на Тодоръ Александровъ, че съ Бѣлградъ само съ пушка и бомба може да се приказва и самитѣ тѣ да възприематъ революционната тактика.

Водачитѣ на нашата революционна организация не веднажъ сж декларирали, че сж готови да замѣнятъ революционната борба съ легална стига за такава да има на лице благоприятни условия въ Македония.

Значи, първи иматъ думата Бѣлградъ и Атина. Тѣ трѣбва да замѣнятъ беззакония режимъ съ единъ правовъ редъ, който да гарантира на македонското население предвиденитѣ въ клаузитѣ за покровителство на малцинствата национални, културни, просвѣтни и религиозни права, за да млъкне въ Македония пукота на бомбитѣ и адскитѣ машиии.

Впрочемъ, ние не вѣрваме, че нѣкога у поробителитѣ на Македония ще настжпи отрезвление и позовавайки се на известни събития, съ каквито историята на Балканитѣ изобилствува, ние сме твърдо убедени, че както е добита свободата на другитѣ народи, така и нашето национално освобождение ще се постигне само съ борба и кръвь.

Недоразумение и невежество има не само що се отнася до необходимостьта отъ революционна борба, но недоразумение, невежество, пъкъ и клевети сжществуватъ и по адресъ на самитѣ македонски революционери.

„Съмнителни патриоти“ — така ги наричатъ нѣкои хора на западъ, които смѣтатъ македон-

ската борба за свобода, като нѣкаква обикновена вражда между азиатски племена.

„Бандити“ — такъвъ епитетъ имъ прикачатъ тѣзи, чиито сърдца сж заключени въ каситѣ на нашитѣ поробители и не желаятъ да разбератъ жестоката действителность въ Македония, която лепва черно петно върху челото на цѣлото човѣчество.

„Убийци“ — така ги зовatъ тѣзи, които съ това искатъ да замаскиратъ хилядитѣ убийства, които сж извършили въ Македония.

До като не сж господари на положението, революционеритѣ обикновено сж наричани съмнителни патриоти, бандити и убийци, особено отъ онѣзи, които иматъ егоистичния интересъ революционеритѣ да бждатъ очернени. Такъвъ бѣ Пилсудски за руситѣ и германцитѣ, такъвъ бѣ Кемалъ паша за гърцитѣ и тѣхнитѣ съюзници преди Сакария иЕски Шехиръ.

Не, македонскитѣ революционери не сж нито съмнителни патриоти, нито бандити, нито убийци! Отъ тогава, отъ когато сжществуватъ, за поробения народъ, който страда, изнемогва и съ неоценими жертви се подема къмъ свободата, тѣ сж национални герои, национални светци, такива какъвито бѣха за сърбитѣ Кара Джордже и неговитѣ другари, за гърцитѣ-клефтоситѣ, за поляцитѣ-легионеритѣ на Пилсудски, за италянцитѣ-Мацини, Гарибалди и карабинеритѣ, за ирландцитѣ- син-файнеритѣ

Нашитѣ легални организации, каквито сѫществуватъ въ Европа и въ Америка, иматъ за цель да сгрупиратъ силитѣ на емиграцията ни и да ги използуватъ за освободителното дѣло.

На първо мѣсто отъ емигрантскитѣ организации въ България трѣбва да споменемъ братственитѣ организации, въ които членуватъ възрастнитѣ македонци. На чело на тѣхъ стои Македонскиятъ националенъ комитетъ, който ржководи политическата мисъль на емиграцията и защищава македонската кауза, както тукъ въ България, тъй сѫщо и въ чужбина.

Нашитѣ бивши революционери сѫ организирани въ взаимно-спомагателнитѣ илинденски организации.

Отъ 10 години вече сѫществува и Македонскиятъ младежки съюзъ, който е организиралъ въ своитѣ редове родолюбивата, будна и съзнателна македонска младежь. Ролята, която до сега изигра въ освободителната ни борба, както и задачитѣ, които преследва този съюзъ, даватъ основания да се очакватъ голѣми придобивки отъ организираната ни младежь за освободителната борба.

Къмъ усилията на всички тѣзи организирани македонци се прибавиха и тѣзи на македонскитѣ жени, които създадоха Македонския женски съюзъ. Македонката не единъ пѫтъ е доказала своето родлюбие и преданость къмъ родното ни дѣло; тя е дала сѫщо скѫпи жертви въ революционната барба и създаването на женскитѣ дружества бѣ

посрѣщнато съ най-голѣмо съчуствие отъ всички македонци.

Като се говори за нашитѣ легални организации въ България не може да не се спомене и Македонския научен институтъ, въ който сж сгрупирани най-виднитѣ македонски учени, писатели и общественици. Изданията на този институтъ сж единъ неоценимъ приносъ къмъ историята на нашето освободително движение и въобще къмъ нашата наука.

Въ много отъ европейскитѣ университетски градове сжществуватъ македонскитѣ студентски дружества, които сж си поставили за главна задача да изнасятъ предъ чуждия свѣтъ истинското положение въ Македония и да популяризиратъ македонската кауза.

Голѣма народополезна дейностъ развиватъ нашитѣ политически организации въ Америка, обединени въ собственъ съюзъ. Вниманието на тѣзи организации е насочено въ организиране на тамошната ни емиграция и въ защита на македонското дѣло срѣдъ американското общество.

Това сж всичкитѣ организирани македонски сили, които се борятъ, едни съ пушка и бомба, други съ перо и слово, за свободата на Македония. Различни по съставъ, различни по срѣдствата, съ които си служатъ въ борбата, тѣ се въодушевляватъ отъ единъ и сжщъ идеалъ и между тѣхъ цари ненарушимо духовно единство.

и по-чуствителна къмъ едно истинско устройство на Европа и на Балкана, почиваще на добре разбранитѣ интереси на мира и на всички народи.

Становището на сърбитѣ и на гърцитѣ по отношение на македонския въпросъ е ясно. Не зачитайки нито повеленията на мирнитѣ договори, които имъ налагатъ да установатъ единъ другъ режимъ въ Македония, съ който би се премахнала парливостьта на македонския въпросъ, не зачитайки и истинскитѣ интереси на балканскитѣ народи, сърби и гърци отъ десетки години вече водятъ въ тази страна една чисто завоевателна политика, която върви отъ дѣлежъ къмъ пълно завладяване. Това особено е вѣрно за сърбитѣ, които, следъ като заграбиха по-голѣмата часть отъ Македония, хвърлятъ око и на онази часть, която понастоящемъ принадлежи на Гърция. Отъ тамъ и този скритъ конфликтъ, който зрѣе между Атина и Бѣлградъ.

Тъй че и сърбитѣ, и гърцитѣ се проявяватъ, като непоправими империалисти. Тѣ искатъ унищожението на македонския въпросъ, погубването на Македония—следователно тѣ сж най-отявленитѣ противници на политическитѣ искания на македонцитѣ.

България, много естествено е, не може да бжде равнодушна къмъ онова, което става въ Македония. Съ тази страна я свързватъ вѣкове отъ задруженъ културенъ и държавенъ животъ. България даде най-достойнитѣ си чеда за свободата

на Македония. Повече отъ всички други — ако е въпросъ за присъединение на Македония къмъ нѣкоя балканска държива — тя има най-основателни причини да я притежава цѣла. Но въпрѣки това, България, чрезъ своя отговоренъ министъръ, още въ 1919 год. заяви, че е готова да отстжпи нейната часть отъ Македония, за да се създаде отъ цѣла Македония една независима държавна единица. Подобно на майката отъ Соломоновата притча, тя предпочете Македония да бжде цѣла, за да живѣе, отколкото—подѣлена и умъртвена. Самиятъ този жестъ говори колко дълбоко е заседнала въ сърдцето ѝ участьта на Македония.

Това становище на българското правителство бѣ най-целесъобразно. То бѣ отъ полза за Македония, пъкъ и България предпазваше отъ известни подозрения въ иридентизъмъ.

Ние не виждаме днесъ да сж се промѣнили обстоятелствата, за да се измѣни и това становище на отговорнитѣ български правителства. Не виждаме пъкъ и признаци тѣзи обстоятелства да се промѣнятъ въ едно недалечно бждеще. Безъ да се отрича правото на българското правителство да води една държавна политика — впрочемъ, то би трѣбвало да има такава, редомъ съ една национална политика — по отношение на Македония, струва ни се, че то би допринесло полза, както за свободната българска държава, тъй и за поробенитѣ македонски българи, ако отъ София и чрезъ своя дипломатически апаратъ подържа македон-

ската идеология. За голѣмо съжаление, отговорнитѣ фактори въ България и до днесъ не сж включили въ рамкитѣ на международната си политика македонския въпросъ и нашитѣ хора, които сж били въ чужбина, знаятъ колко вредно е това за общобългарската кауза отъ национално гледище.

Да, липсва на България държавна политика, липсва ѝ, за още по-голѣма скръбь, каквато и да било национална политика. За това българското обществено мнение по голѣмитѣ национални въпроси е въ безпжтица, за това и по отношение на македонския въпросъ има толкова недоразумения и неосведоменость. Ние даже доживѣхме деня, когато добри българи, въ чието родолюбие никой нѣма основание да се усъмни, да подозиратъ македонскитѣ българи въ нѣкакъвъ сепаратизъмъ за тѣхнитѣ искания за независима македонска държава. Това неведение, може би и желано отъ известни срѣди, внесе смутъ въ душитѣ на тѣзи българи следъ Горно-Джумайската декларация. А би трѣбвало да знаятъ всички и особено онѣзи, които ржководятъ сждбинитѣ на свободната българска държава, че нашитѣ искания сж продиктувани отъ едно чисто чувство на българолюбие. Въпросъ е днесъ, както бѣ и вчера, какъ да се спаси и запази българщината въ Македония. Ще се слѣдватъ ли старитѣ пжтища, които донесоха гибель за Македония и неизмѣрими нещастия за свободния български народъ, или пъкъ ще трѣбва неотклонно да се следватъ отъ поробенитѣ и да се възприе-

матъ отъ всички свободни българи, пжтищата, които ни начертаха Гоце Дѣлчевъ, Дамянъ Груевъ и Тодоръ Александровъ? По-добре ли е да има една окастрена България и разпокжсана на три Македония, въ която българщината системно да се преследва и погубва отъ нашитѣ врагове, или пъкъ да има една здрава България, опрѣла югозападнитѣ си граници на една братска Македония, въ която българщината да може спокойно да се развива и напредва? — Границата, която би се теглила между България и Македония, сигурно нѣма да бжде като днешната: отъ телени мрежи, вълчи ями и бетонени кули, която е гробница за българщината, а — една граница, която ще гарантира духовното единство на българитѣ отъ Егея до Дунава и отъ Албанскитѣ планини до Черно море.

Азъ казахъ колко трудно е осжществяването на тѣзи македонски искания и отъ колко обстоятелства това осжществяване ще зависи. Поради това на нѣкои тѣ се виждатъ утопични. Но и така да би било, България би могла да постигне известни дипломатически успѣхи и национални придобивки, само като подържа тази постановка на македонския въпросъ. Иначе, бидейки толкова охулена, оклеветена и подозирана въ иридентизъмъ, тя би само изгубила на международното поле. А такива загуби ще засегнатъ еднакво и поробенитѣ и свободнитѣ българи.

Македонцитѣ си даватъ достатъчна смѣтка за сложностьта на македонския проблемъ; тѣ не сж

изгубили и чувството на реалность: тѣ не сѫ противници и на етапнитѣ придобивки. Приложението на клаузитѣ за покровителство на малцинствата въ дветѣ поробени части на Македония, тѣ ще посрещнатъ съ задоволство, а това би послужило, като първа стѫпка къмъ омиротворението на Балканския полуостровъ и като една предпоставка за по-други отношения съ сърбитѣ и съ гърцитѣ.

Македонцитѣ биха съдействували, ако условията сѫ на лице, за създаването на една истинска Югославия, въ която частьта отъ Македония да влиза, като автономна область. Обаче, ние смѣтаме, че точно днесъ, повече отъ всѣки другъ пѫть, идеята за интегрална Югославия е най-компрометирана и то отъ самитѣ сърби. Подържането на тази идея може да носи известни дипломатически и други придобивки за сърбитѣ, но тя е приспивателна, гибелна за насъ. Днесъ на всички българи, свободни и поробени, дългъ се налага да бѫдатъ на щрекъ предъ надигащия се сърбизъмъ и да се пазятъ добре отъ това бѣлградско „югославянство", което всѫщность е най-голѣмиятъ врагъ на южното славянство.

Македонскитѣ политически искания не сѫ въ противоречие нито съ идеята за балканска федерация. Напротивъ, тѣхното осѫществяване е необходима предпоставка за сближението и федерирането на балканскитѣ народи. Една балканска федерация е невъзможна безъ задоволена Македония. До като Македония е разпокѫсана и подъ тежко

робство, всѣкакви срещи и обмисляне на проекти за създаване на такава, ще останатъ само безплодни усилия.

VIII.

Самостойность на Македонското освободително движение

Македонското освободително движение е политически независимо. Безъ да изключва политическитѣ разбирания на организиранитѣ македонци, то е надпартийно. То не е и не бива никога да бѫде съсловно, или класово. То е и трѣбва всѣкога да остане, като национално движение. Въ кадритѣ на това движение могатъ да вложатъ усилията си всички македонци, независимо отъ тѣхнитѣ политически разбирания и материално положение. Свободата, която сега липсва на Македония, еднакво е нужна и ценна за всички нейни синове. Благоприятнитѣ стопански условия, които ще последватъ отъ придобиването на тази свобода, ще ползуватъ всички македонци. Нашата първа задача е да заангажираме въ националната ни борба силитѣ на всички слоеве и класи на народа и да запазимъ тѣзи сили и вниманието на емиграцията ни единни до свободата на Македония. Тогава чакъ може да се говори за формата на държавното устройство на Македония и да се проповѣдватъ политически разбирания въ разни партийни организации. До тогава, обаче, ние имаме всички единъ свещенъ и повелителенъ дългъ — да

скѫсаме робскитѣ окови и прогонимъ поробителитѣ отъ Македония!

Тази самостойность на нашето движение понѣкога е била запазвана съ цената на много усилия и скѫпи жертви. Нашето движение не единъ пѫть е било обектъ на партийни домогвания. Долни и безкрупулни партизани въ свободна България, които винаги сѫ поставяли интереситѣ на партиитѣ си надъ голѣмитѣ интереси на българското племе и сѫ развѣвали партийнитѣ знаменца надъ трикольора, сѫ виждали въ лицето на нашитѣ организации една реална сила и сѫ правели опити да ги обсебятъ. Въ тѣзи свои домогвания тѣ сѫ си служели съ крайно осѫдителни срѣдства. Тѣ сѫ поощрявали нѣкои недоразумения между македонски дейци, даже сѫ създавали такива недоразумения, смѣтайки по този начинъ да разслабятъ самото движение и да осѫществятъ по-лесно своитѣ намѣрения. Борбата между върховисти и централисти, убийството на Тодоръ Александровъ, събитията отъ 1928 г. насамъ и др., се дължатъ до голѣма степень, ако не и изключително, на тѣзи престѫпни домогвания. Отъ тѣзи пакостни събития сѫ губѣли македонцитѣ, но отъ това, следователно, е губѣло и цѣлото българско племе.

Въ домогванията си къмъ нашето движение, особено настойчива до сега се е показвала комунистическата партия. Още следъ войната тя създаде специална комунистическа организация на македонскитѣ емигранти, не веднажъ е влизала въ

конфликтъ съ македонскитѣ организации и въпрѣки досегашнитѣ й неуспѣхи, тя и днесъ не е престанала да атакува движението ни и да прави опити да дроби македонскитѣ сили. Тази партия въ борбата си срещу насъ употрѣбява едно оржжие, присжщо само на нея — клеветата и хулиганството. По адресъ на движението ни и неговитѣ ржководни лица това оржжие безскрупулно се употрѣбява.

Обръгналото вече обвинение на комуниститѣ къмъ насъ е, че сме били нѣкакви върховисти, безъ сигурно мнозина отъ тѣхъ да знаятъ какво значи върховизъмъ и, че ако нѣкой трѣбва да се обвинява въ върховизъмъ, то точно това сж българскитѣ комунисти. Въ действителность нѣкогашниятъ върховизъмъ е замѣненъ съ новъ комунистически върховизъмъ. Върховизъмъ значи македонското движение да се ржководи, или получава инструкциитѣ си отъ не македонска срѣда. А кой може да отрече, че българскитѣ комунисти не получаватъ вдъхновението и инструкциитѣ си отъ Москва и, че тѣхната задача е да обсебятъ движеннето ни, за да го използуватъ следъ това за политическитѣ цели на третия интернационалъ, но не и за свободата на Македония?

Принципътъ за самостойность на нашето движение, единствено спасителенъ въ борбата, е билъ винаги отстояванъ, ще бжде сжщо и занапредъ отстояванъ твърдо и непоколебимо.

Комуниститѣ и други партизани, които ни клеветятъ въ несамостойность, целятъ точно да ни отмѣстятъ отъ нашата позиция на политическа независимость. Въ сѫщность това сѫ тѣ, които сѫ зависими и които робски служатъ на една политическа доктрина. Тѣ сѫ, които напълно заслужено трѣбва да носятъ прозвището неовърховисти.

Нашата борба има свое знаме, чисто и свещено, — знамето на Македония. Ние имаме единъ пѫть, трънливъ и каменистъ, но достоенъ, който не води нито къмъ Москва, нито къмъ Виена, а презъ теленитѣ мрежи по Осогово и Бѣласица — къмъ Скопие и Солунъ, до Бистрица и Албанскитѣ планини.

Подъ това знаме и по този пѫть до сега сѫ водени героични борби, които правятъ честь на нашия малъкъ народъ. Подъ това знаме и по този пѫть сѫ загинали достойно хиляди и хиляди македонци. Подъ знамето на Македония и по пѫтя къмъ Македония ще вървятъ неотклонно и сегашнитѣ поколѣния.

VIII.

Нашиятъ дългъ

При тази тѫжна българска действителность и при ненаситнитѣ апетити на нашитѣ съседи за български земи, македонското освободително движение се явява, като една отъ най-мощнитѣ опори на българщината.

Не бива никога да се изпуска изъ предвидъ, че сърбитѣ неизмѣнно преследватъ единъ планъ за смазване на българското племе. Тѣ сж издигнали до единъ националенъ идеалъ разширението на сръбщината на истокъ, докждето живѣятъ българи. Но тѣ добре знаятъ, че най-здравата преграда на похода имъ къмъ Янтра и Черно море — това е Македония съ нейното жилаво и борческо българско население, както и македонската емиграция въ България, съ нейнитѣ многобройни и дейни организации. Отъ тамъ и постоянното имъ желание да съкрушатъ македонското освободително движение. За това пъкъ толкова по-голѣма трѣбва да бжде любовьта на всички свободни българи къмъ дѣлото на Македония. Преди всичко тази любовь трѣбва да се изрази въ една широка морална подкрепа и въ неограничено съдействие за правилния ходъ на това дѣло. Предъ върховнитѣ интереси на поробенитѣ и свободни българи партийнитѣ знамена трѣбва да се свиятъ, българскиятъ дипломатически корпусъ да се постави въ действие, отговорнитѣ фактори да си сложатъ конкретни задачи за постижение. Това е, което липсва на българския народъ. Разяжданъ отъ една найдолна партизанщина, приспиванъ и тровенъ отъ разни пакостни и разрушителни идеи, жертва на една небивала корупция, която прониква вече и до върховетѣ на управлението, изложенъ на пораженщина и предателство, което публично и без-

наказано се шири — предъ българския народъ, здравъ, работливъ и съ заложби, се открива едно нерадостно бъдеще.

Българскитѣ правителства отъ войната насамъ нѣматъ становище по голѣмитѣ национални въпроси, нито пъкъ сж следвали нѣкаква политика за подобрение участьта на поробенитѣ българи. Българи има въ Македония, Албания, Западнитѣ покрайнини, Добруджа, Бесарабия, Банатъ, Тракия и Цариградъ, но какво е направено до сега за тѣхъ, които съставляватъ една трета отъ цѣлото българско племе? — Абсолютно нищо.

Днесъ най-много отъ всѣкога е нужно да ни облъхне идеализъмътъ и себеотрицанието на свещенитѣ фигури отъ епохата на възраждането и да следваме примѣра на безбройнитѣ герои, които съ преданость и кръвь извоюваха свободата на днешна България.

Ние трѣбва да се възвърнемъ къмъ старитѣ национални традиции, сътворени въ една епоха на беззаветно родолюбие, когато безчестието, подлостьта, родоостжпничеството и предателството бѣха назовавани съ тѣхнитѣ сжщински имена и когато борбата срещу тѣхъ се смѣташе за подвигъ.

Намъ е необходимо едно дълбоко и просвѣтено родолюбие, което да не се самозабравя при успѣхи, но и да не изчезва при несполуки и на-

ционални катастрофи. Поставени въ центъра на Балканския полуостровъ, ние често въ миналото сме играли важна историческа роля. Такава сигурно ще играемъ и въ бѫдеще, стига да разберемъ своята цена и да стегнемъ силитѣ си.

За всѣкиго е ясно, че предстоятъ да се развиятъ сѫдбоносни събития. Положението, което се създаде съ мирнитѣ договори е неудържимо. До неотдавна за голѣма дързость се смѣташе какъвто и да било повикъ за ревизия на тѣзи договори. За политическо скудоумие днесъ се смѣта твърдението, че тѣ сѫ вѣчни и не бива да се ревизиратъ. Ревионистическата вълна залива Европа. Аргументитѣ на антиревизиониститѣ, че ревизията на договоритѣ значи война, се оказватъ лишени отъ всѣкаква стойностъ предъ днешната действителность. Напротивъ, неревизията на договоритѣ значи война, а тѣхната справедлива ревизия-истински и дълготраенъ миръ.

Рано или късно тази ревизия ще се наложи. Обаче ще бѫдемъ ли ние готови за нея? Популяризирани ли сѫ въ Европа нашитѣ искания? Подготвено ли е чуждото обществено мнение, за да натегне то въ наша полза, когато ще се прекроява картата на Европа? — Ето въпроситѣ, които трѣбва да сепнатъ всѣки българинъ и да го накаратъ да изпълни своя дългъ къмъ племето си.

Разбрали добре народнитѣ интереси, наредили се безпрекословно на фронта на родолюбието и отдали се безукоризнено на народополезна дейность, — ето какъ най-добре бихме изпълнили този си дългъ.

Само съ обединенитѣ борчески усилия на свободнитѣ и поробени българи ще се унищожи договора за миръ, който окастри и разпокъса българския народъ и ще се съкрати пѫтя, който води отъ Ньойи до свободна Македония и благоденствуваща България, включила въ границитѣ си Тракия, Добруджа и Западнитѣ покрайнини.

Край

Р. Библиотека, София

ЦЕНА 10 ЛВ.